

SỬ TẬP BÁO CHÍ CÁCH MẠNG VIỆT NAM TRƯỚC NĂM 1945 HIỆN LƯU GIỮ TẠI BẢO TÀNG LỊCH SỬ QUỐC GIA

Nguyễn Thị Tường Khanh*

Trong cuộc đấu tranh giải phóng và bảo vệ độc lập dân tộc lâu dài, gian khổ, oanh liệt của cách mạng Việt Nam, báo chí được coi là một vũ khí cực kỳ quan trọng. Cách mạng đòi hỏi phải có báo chí cách mạng, sinh ra báo chí cách mạng và sử dụng báo chí cách mạng làm vũ khí chiến đấu, thúc đẩy cách mạng Việt Nam phát triển và giành thắng lợi trọn vẹn.

1. Vài nét về báo chí cách mạng Việt Nam trước năm 1945

Trước khi Cách mạng Việt Nam được soi sáng bằng chủ nghĩa Mác - Lênin, ở nước ta chưa có một lực lượng nào, một phong trào nào, một tổ chức nào chủ trương xuất bản báo chí làm cơ quan ngôn luận, làm vũ khí chiến đấu của mình. Chỉ đến khi lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc - người đã kiến tạo thành công tổ chức tiền thân của Đảng Cộng sản Việt Nam - Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên, qua đó truyền bá luồng tư tưởng mới vào Việt Nam thì mới xuất hiện báo chí cách mạng Việt Nam.

Như vậy, xét về thời gian, báo chí cách mạng Việt Nam phải sinh ra từ một tổ chức cách mạng Việt Nam. Tổ chức cách mạng Việt Nam đầu tiên ra đời đi theo đường lối Mác - Lênin là Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên. Tờ báo cách mạng đầu tiên, khởi nguồn của báo chí cách mạng Việt Nam chính là tờ *Thanh Niên* - cơ quan ngôn luận của Tổng bộ Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên, xuất bản số 1 ngày 21/06/1925.

Xét về mặt không gian, tổ chức cách mạng Việt Nam đấu tranh chống kẻ thù trên lãnh thổ Việt Nam nhưng do điều kiện lịch sử cụ thể, có lúc những tổ chức cách mạng đó lại hoạt động ở nước ngoài, và có liên hệ chặt chẽ với phong trào trong nước. Báo chí cách mạng Việt Nam chủ yếu được biên tập, xuất bản ở trong nước, phát hành ở trong nước và ra nước ngoài, nhưng cũng có những trường hợp báo chí cách mạng lại được các tổ chức hay trung tâm chỉ đạo đặt ở nước ngoài làm nhiệm vụ biên tập, xuất bản và phát

---

* ThS. Ban XDND&HTTB Bảo tàng Lịch sử Quốc gia

hành từ nước ngoài về trong nước (Tờ *Thanh Niên* của Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên xuất bản ở Trung Quốc; *Đồng Thanh* rồi *Thân Ái* của chi hội Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên xuất bản ở Thái Lan...).

Có thể nói báo chí cách mạng gồm có: Báo chí của Đảng, trong đó có báo chí của các tổ chức tiền thân của Đảng, của các cấp bộ Đảng ở Trung ương, địa phương và Báo chí của các tổ chức chính trị, quần chúng, đoàn thể do Đảng lãnh đạo.

Báo chí Cách mạng trước năm 1945 chủ yếu được xuất bản bí mật, trừ thời kỳ vận động dân chủ từ tháng 6/1936 đến tháng 9/1939. Trong cuộc đấu tranh lâu dài, trong hoàn cảnh bất hợp pháp bị địch khủng bố, ta không có nơi an toàn thật sự để lưu giữ các tờ báo, hay nói đúng hơn, chúng ta chưa có ý thức đầy đủ về lưu giữ các loại báo chí nên bị mất mát, phân tán khá nhiều.

Do tình hình như vậy nên hiện nay ở trong nước, báo chí cách mạng được lưu giữ ở rất nhiều nơi, có tờ đủ số, có tờ thiếu nhiều, có tờ thiếu ít. Ở trong nước, báo chí cách mạng được lưu giữ tại một số cơ quan như: Thư viện Quốc gia Hà Nội, Thư viện Khoa học Tổng hợp Tp. Hồ Chí Minh, Thư viện Khoa học Xã hội Trung ương ở Hà Nội, Viện Sử học, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II (Tp. Hồ Chí Minh), Cục Lưu trữ Trung ương Đảng và tại Bảo tàng Lịch sử Quốc gia... Ở nước ngoài, báo chí cách mạng với tư cách là những tư liệu quý về chính trị, lịch sử cũng được giữ gìn cẩn thận nhưng phân tán ở nhiều kho lưu trữ: Cục Lưu trữ Nhà nước Liên bang Nga, Kho Lưu trữ Quốc gia Pháp, Kho Lưu trữ của Bộ thuộc địa Pháp ở Paris, ở Aix en Provence, Thư viện Quốc gia Pháp... Có những tờ báo là bản gốc, có tờ là ảnh do mật thám Pháp chụp lại hoặc được dịch từ tiếng Việt ra tiếng Pháp.

Báo chí cách mạng trước năm 1945 đã có những đóng góp to lớn trong sự nghiệp cách mạng giải phóng dân tộc ở Việt Nam. Từ những năm đầu tạo dựng phong trào cách mạng vô sản, tổ chức những cuộc đấu tranh đầy hy sinh gian khổ trong suốt hàng chục năm để tiến tới cuộc Tổng khởi nghĩa giành chính quyền tháng Tám năm 1945, báo chí cách mạng luôn luôn là một vũ khí sắc bén, đấu tranh có hiệu quả trong việc tuyên truyền, tổ chức, cổ động các chiến sĩ cách mạng và quần chúng chiến đấu.

Các đồng chí lãnh đạo chủ chốt của Đảng như: Lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc, Tổng Bí thư Trần Phú, Tổng Bí thư Lê Hồng Phong, Tổng Bí thư Hà Huy Tập, Tổng Bí thư Nguyễn Văn Cừ, Tổng Bí thư Trường Chinh, đồng chí Phan Đăng Lưu, đồng chí Võ Nguyên Giáp... rất quan tâm đến báo chí, từ việc trực tiếp quyết định ra báo, viết bài và sửa bài, tổ chức in và phát hành... đồng thời là những cây bút xuất sắc của báo chí cách mạng.

Báo chí cách mạng được các Đảng viên và quần chúng hết sức ủng hộ, các cơ sở cách mạng đùm bọc, giữ bí mật, nuôi cán bộ viết báo, tìm mua phương tiện in báo, đặt nơi in, tổ chức cất giấu, phát hành, sẵn sàng chủ động đối phó khi địch phát hiện, không làm lộ bí mật báo chí của Đảng. Đảng viên và quần chúng còn cung cấp tin tức, tình hình cho báo, vận động người đọc báo, góp tiền mua báo, ủng hộ báo... làm mọi việc để tờ báo sống.

Báo chí cách mạng có những tờ báo khổ nhỏ, biên tập và in số lượng ít, từ nước ngoài đưa về nước, hoặc được in ở trong nước với số lượng lớn. Báo chí cách mạng từ in thạch đến in litô, typô, nói chung khổ các số báo của một tờ không đều nhau, loại giấy to, nhỏ, tốt, xấu không thống nhất, kỹ thuật in thấp, tờ rõ, tờ bị nhoà, báo ra không định kỳ.

2. Sưu tập báo chí Cách mạng Việt Nam trước năm 1945 hiện lưu giữ tại Bảo tàng Lịch sử Quốc gia

* Về loại hình:

Sưu tập các loại báo chí cách mạng Việt Nam xuất bản trước năm 1945 gồm có 91 đầu báo, tạp chí.

Giai đoạn trước khi thành lập Đảng (2/1930) có 6 tờ, trong đó có một số tờ tiêu biểu như: báo *Thân Ái*, cơ quan ngôn luận của Hội Thân Ái, chi hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên của Việt kiều ở Thái Lan, do Nguyễn Ái Quốc sáng lập, năm 1928, nguyên là tờ *Đồng Thanh* đổi tên; báo *Búa Liềm*, Cơ quan Trung ương của Đông Dương Cộng sản Đảng, một trong các tổ chức tiền thân của Đảng Cộng sản Việt Nam; báo *Lao Động*, cơ quan của Tổng Công hội Đỏ Bắc kỳ, tiền thân của Tổng Liên đoàn Lao động Việt Nam hiện nay.

Giai đoạn từ tháng 2/1930, khi Đảng Cộng sản Việt Nam thành lập cho đến tháng 12/1945, có 85 tờ, trong đó có:

+ **Báo chí của Trung ương** có 7 tờ, gồm: báo *Tranh Đấu* (1930), cơ quan Trung ương của Đảng Cộng sản Việt Nam; báo *Cờ Vô Sản* (1931), cơ quan Trung ương của Đảng Cộng sản Đông Dương; báo *Giác Ngộ*, cơ quan binh vận của Đảng Cộng sản Đông Dương, sau là Đảng Cộng sản Việt Nam; báo *Dân Chúng* (1938 - 1939), cơ quan của lao động và dân chúng Đông Dương, thực chất là cơ quan Trung ương của Đảng Cộng sản Đông Dương; báo *Phổ Thông* (tháng 2/1938 đến tháng 6/1938), cơ quan độc lập xã hội chính trị, ta thuê lại chuyển thành báo của Trung ương Đảng Cộng sản Đông Dương, báo *Cờ Giải Phóng* (1943 - 1945), cơ quan tuyên truyền cổ động của Trung ương Đảng Cộng sản Đông Dương; báo *Sự Thật* (1945), cơ quan tuyên truyền cổ động của Hội Nghiên cứu Chủ nghĩa Mác ở Đông Dương, thực chất là cơ quan Trung ương Đảng.

+ **Báo chí của các cấp bộ Đảng ở địa phương** có 31 tờ, gồm:

- Xứ uỷ Bắc kỳ có: báo *Tin tranh đấu Bắc kỳ* (1930); báo *Le Travail* (1936 - 1937); báo *Bạn Dân* (1937); báo *En avant* (1937); *Hà Thành thời báo* (1937); báo *Rassemblement* (1937); báo *Thời Thế* (1937); báo *Tin Tức* (1938); báo *Đời nay (Tập mới)* (1938-1939); báo *Ngày Mới* (1939); báo *Notre Voix* (1939).

- Xứ uỷ Trung kỳ có: báo *Chỉ Đạo* (1931); báo *Công nông binh* (1931), nguyên là báo *Người Lao khổ* đổi thành *Lao Khổ* và thành *Công Nông binh*; báo *Vô Sản* (1931); báo *Nhàn Lúa* (1937); báo *Dân* (1938); báo *Dân Muốn* (1938); báo *Dân Tiến* (1938).

- Xứ uỷ Nam kỳ có: báo *Lao Khổ* (1930); báo *Giải Phóng* (1934 - 1936); báo *Lao Động* (1938 - 1939).

- Cấp Liên tỉnh và cấp Tỉnh ủy (Tỉnh bộ) có: báo *Bước Tới* (1930), cơ quan Trung ương của Tỉnh ủy Hà Tĩnh; báo *Đỏ*, cơ quan Trung ương của Tỉnh ủy Hà Nam (1931); báo *Phấn Đấu*, cơ quan tuyên truyền kháng chiến của Phú Yên (1930); báo *Cởi Ách*, cơ quan tuyên truyền của Tỉnh ủy Nghệ An (1941); báo *Tiên Phong*, cơ quan tuyên truyền của Đảng bộ tỉnh Bội Châu và Châu Trinh (1943) ; Tạp chí *Tiến Lên*, cơ quan tuyên truyền lý luận của Đảng bộ khu C (Liên tỉnh Đảng bộ Nam Định, Hà Nam, Ninh Bình, Hòa Bình) (1939); báo *Giải Phóng*, cơ quan tuyên truyền của Đảng bộ Đông Nam kỳ (1933 - 1935).

- Cấp huyện ủy (huyện bộ) có: báo *Cổ Động*, cơ quan tuyên truyền của huyện ủy La Sơn, Hà Tĩnh (1931); báo *Con Đường Sống*, cơ quan tuyên truyền của huyện ủy Đức Phổ, Quảng Ngãi (1931); báo *Gương Vô Sản*, cơ quan của huyện ủy Anh Sơn, Nghệ An (1931).

+ Báo chí của các tổ chức quần chúng, đoàn thể do Đảng lãnh đạo, có 28 tờ, gồm:

- Mặt trận có các báo:

Mặt trận Dân tộc Phản đế: báo *Phá Ngục* (1940).

Mặt trận Việt Minh: Tổng bộ có báo *Cứu Quốc*, Cơ quan Trung ương của Tổng bộ Việt Minh (1942 -1945); Các Xứ bộ có: báo *Bắc Sơn* của Mặt trận Việt Minh đặc biệt khu Bắc Sơn (1941); báo *Dân Tộc*, cơ quan tuyên truyền của Việt Nam độc lập đồng minh Trung kỳ (1942); báo *Đuổi Giặc Nước*, cơ quan cổ động của Việt Minh Thanh Hóa (1943 - 1944); báo *Giải Phóng*, cơ quan tuyên truyền cổ động của Việt Nam Độc lập Đồng minh Nam kỳ (1944); báo *Hiệp Lực*, cơ quan tuyên truyền cổ động của Việt Minh Liên khu D, Bắc kỳ (bí danh của Liên tỉnh Vĩnh Yên, Phú Thọ, Yên Bái, Lào Cai) (1944); báo *Hiệp Lực*, cơ quan cổ động của Việt Minh tỉnh Bắc Ninh (1943); báo *Hồn Việt Nam*, cơ quan tuyên truyền của Việt Minh Liên khu D (bí danh của Liên tỉnh Vĩnh Yên, Phú Thọ, Yên Bái, Lào Cai) (1942); báo *Kháng Địch*, cơ quan tuyên truyền cổ động của Việt Minh tỉnh Nghệ An (1945); báo *Khởi Nghĩa*, cơ quan tuyên truyền của Việt Minh Ba Đình tỉnh Thanh Hóa, sau chuyển thành cơ quan tuyên truyền của Việt Minh chiến khu Quang Trung (Liên tỉnh Hoà - Ninh - Thanh) (1945); báo *Mê Linh*, cơ quan tuyên truyền của Việt Minh tỉnh Phúc Yên (1945); báo *Nước Nam Mới*, cơ quan tuyên truyền của Việt Minh Khu Giải phóng (1945); báo *Quyết Thắng*, cơ quan của Mặt trận Việt Minh Trung kỳ (1945); báo *Quyết Thắng*, cơ quan tuyên truyền của Việt Minh chiến khu Hoàng Hoa Thám, tỉnh Bắc Giang (1945); báo *Việt Nam*, cơ quan ngôn luận của Việt Minh Khánh Hòa (1945); báo *Việt Nam Độc Lập*, cơ quan tuyên truyền của Tỉnh bộ Việt Minh Cao Bằng sau chuyển thành cơ quan của Liên tỉnh bộ Việt Minh Cao Bằng - Bắc Cạn và đổi tiếp thành cơ quan tuyên truyền của Liên tỉnh bộ Cao - Bắc - Lạng (Cao Bằng - Bắc Cạn - Lạng Sơn) (1941 - 1945).

- Tổ chức Công đoàn có: Tạp chí *Búa*, cơ quan ngôn luận của Tổng Công hội Bắc kỳ (1941); báo *Lao Động*, cơ quan của Việt Nam Công nhân Cứu quốc Hội (1943 - 1944).

- Đoàn Thanh niên có: báo *Mới*, cơ quan của Đoàn Thanh niên Dân chủ Nam kỳ (1939); báo *Thế Giới*, cơ quan ngôn luận của Đoàn Thanh niên Dân chủ Bắc kỳ (1938);

báo *Hồn Nước*, cơ quan tuyên truyền của Nam nữ Thanh niên Cứu quốc khu Hoàng Diệu, Hà Nội (1945); báo *Hồn Nước*, cơ quan trung ương của Việt Nam Thanh niên Cứu Hội (1945); báo *Tiền Phong*, cơ quan tuyên truyền của Đoàn Thanh niên Cứu quốc Bắc kỳ (1940).

- Cơ quan vận động Quân nhân có: báo *Chiến Đấu*, cơ quan tuyên truyền của Việt Nam Quân nhân Cứu quốc Hội (1942 - 1944); báo *Kón Gỏi Lính*, cơ quan tuyên truyền của Việt Nam Quân nhân Cứu quốc Hội (1944); báo *Quân Giải Phóng*, cơ quan tuyên truyền của Việt Nam Giải phóng Quân (1945); báo *Tiếng Súng Khởi Nghĩa*, cơ quan tuyên truyền binh lính và huấn luyện quân sự toàn xứ (1945).

+ Các loại khác có: 19 tờ báo, tạp chí.

* Về chất lượng:

Hiện trạng sưu tập báo chí cách mạng Việt Nam hiện lưu giữ tại Bảo tàng Lịch sử Quốc gia cho thấy đa số các tờ báo ngay từ khi mới được sưu tầm về Bảo tàng đã ở tình trạng sờn, gấp nếp, rách, thủng, mất trang, có tờ mất góc, có tờ chữ mờ (những tờ báo in thạch tím hoặc viết tay), nhờ do chất lượng mực in và chất lượng giấy kém và trước khi nhập về Bảo tàng đã qua một thời gian lưu hành trong công chúng. Tình trạng báo cũ, sờn rách thường thấy ở các tờ báo xuất bản trong điều kiện bí mật.

Mặt khác, những tờ báo này có ít nhất 60 năm tuổi, vốn ở tình trạng cũ, sờn rách, cộng với quá trình tham gia trưng bày, nghiên cứu không thể tránh khỏi sự xuống cấp. Nhiều tờ báo giấy đã trở nên rất giòn, dễ rách. Những tờ báo in thạch qua thời gian chữ bị bay làm mờ nhạt thêm phần khó đọc. Trên nhiều tờ báo, các chỗ bị gấp nếp lâu ngày làm rách và mất chữ. Nhiều tờ báo mực in litô không đều, qua thời gian những chỗ in ít mực, chữ đã rất mờ hoặc mất chữ. Do chất liệu bằng giấy, dễ rách, hỏng, khó bảo quản, lại chịu ảnh hưởng rất lớn bởi điều kiện khí hậu, thời tiết, môi trường nên chất lượng của sưu tập báo chí này đã bị xuống cấp khá nhiều.

*

* *

Báo chí cách mạng Việt Nam trước năm 1945 đã thể hiện được đúng chức năng là “người tuyên truyền, cổ động và tổ chức tập thể”, trở thành một lực lượng vật chất to lớn, chiếm vị trí quan trọng nhất trong các hình thức tuyên truyền cách mạng của Đảng, góp phần đưa cách mạng nước ta đi đến thắng lợi cuối cùng vào mùa thu năm 1945. Nó đã để lại một di sản truyền thống chiến đấu, một nghiệp vụ báo chí vô sản, một lực lượng cán bộ làm báo vô cùng quý báu cho những thế hệ báo chí sau này.

91 đầu báo, tạp chí cách mạng Việt Nam xuất bản từ 1928 đến 1945, trong đó có nhiều tờ báo quý hiếm, độc đáo của Trung ương Đảng, các cấp bộ Đảng từ Bắc, Trung, Nam kỳ đến Khu ủy, Liên tỉnh ủy, tỉnh, huyện, chi bộ..., rồi các báo, tạp chí của các tổ chức quần chúng, đoàn thể như: Mặt trận, Công đoàn, Đoàn Thanh niên... do Đảng lãnh đạo. Đây là vừa là nguồn sử liệu vô cùng quý giá, là đối tượng của nhiều công trình nghiên cứu về khoa học xã hội và nhân văn ở trong và ngoài nước, hơn nữa là những

bảo vật quốc gia - di sản văn hóa vật thể của lịch sử dân tộc, hiện do Bảo tàng Lịch sử Quốc gia lưu giữ, bảo quản và phục vụ công chúng. Trân trọng, nâng niu từng trang báo, chúng tôi hiểu để có nó là sự lao động gian khổ, vất vả trong biên tập, xuất bản, phát hành của các thế hệ người làm báo. Và cao hơn nữa là sự hy sinh, mất mát của biết bao quần chúng nhân dân, cơ sở cách mạng đã bảo vệ, nuôi giấu cơ quan biên tập, in ấn báo trong hoàn cảnh khó khăn thời kỳ thực dân Pháp xâm lược trước năm 1945.

Báo chí được coi là một vũ khí cực kỳ quan trọng trong cuộc đấu tranh giải phóng và bảo vệ nền độc lập dân tộc lâu dài, gian khổ và oanh liệt của dân tộc Việt Nam. Trong bài viết nhỏ này, tác giả mong muốn đưa ra những thông tin sơ lược về báo chí cách mạng Việt Nam trước năm 1945, đồng thời bước đầu giới thiệu về số lượng, loại hình, chất lượng của bộ sưu tập báo chí cách mạng Việt Nam trước năm 1945 hiện đang được lưu giữ, bảo quản và trưng bày tại Bảo tàng Lịch sử Quốc gia. Sở hữu khối di sản văn hóa vật thể vô giá - nguồn sử liệu rất hữu ích cho công tác nghiên cứu thuộc nhiều lĩnh vực của khoa học xã hội - nhân văn nói chung chính là một lợi thế riêng có, vượt trội của Bảo tàng Lịch sử Quốc gia so với các cơ quan, trung tâm lưu trữ ở Việt Nam hiện nay.

**COLLECTION OF PRE-1945 REVOLUTIONARY JOURNALS
KEPT IN THE VIETNAM NATIONAL MUSEUM OF HISTORY**

Nguyễn Thị Tường Khanh

During the process of the August Revolution journals were, as an effective weapon, playing an important role. And, in fact, they partly led the August Revolution to complete victory. The main purpose of this paper is, at first, to introduce briefly the process of the establishment and existence of the journals published in the period before 1945 by revolutionary organizations, some of which was the former ones of the Communist Party of Vietnam. Then, the author also focuses on introducing the collection of revolutionary journals published before 1945, which is now being kept in the Vietnam National Museum of History. Through that, a detailed list of titles and a classification of the journals are presented clearly. Many of these journals have been implanted in Vietnamese people' mind, such as Thanh Niên (The Youth), Búa Liềm (The Hammer and Sickle), Lao Động (The Labour) and so forth...

At last, the author once again affirms the role of revolutionary journals to the hard but glory revolution, and to the creation of a solid background of Vietnamese journalistic profession. At the same time, the author also regards these as one of the unique collections of the Vietnam National Museum of History.